

EUGENIU COȘERIU:

„Limbajul este punctul de plecare al tuturor științelor.“

Eugeniu Coșeriu s-a născut la 27 iulie 1921, în Basarabia. Refugiat la Iași în 1940, tânărul de 20 de ani pleacă în anii războiului cu o bursă de studii în Italia, unde obține doctoratul în litere la Universitatea din Roma, în 1944, iar mai târziu doctoratul în filozofie la Universitatea din Milano, în 1949.

Între 1951 și 1963, Eugeniu Coșeriu este abilitat ca profesor de *Lingvistică generală și indo-europeană*, la Montevideo în Uruguay, predând la Istituto de Profesores, pe lângă *Lingvistica generală și Lingvistica romanică și spaniolă*. Din 1963 este profesor de *Filologie romanică*, iar în 1966 și de *Lingvistică generală* la Universitatea din Tübingen.

Eugeniu Coșeriu este membru și membru corespondent al academiilor din Brazilia, Norvegia, Spania, Germania, Italia, Anglia, Moldova, România ș.a. Este *Doctor Honoris Causa* al Universităților din București (1971), Montevideo (1980),

San Juan (1981), Tampere (1985), Córdoba (1987), Santiago (1988), Münster (1989), Bologna (1990), Granada (1991), Cluj (1992), Iași (1992), Mendoza (1993), Chișinău (1993), Constanța (1994), Craiova (1994).

Este membru (și membru de onoare) al mai multor instituții prestigioase: *Société de Linguistique de Paris, Linguistic Circle of New York, l'Association Phonétique Internationale, Société de Linguistique Romane, Felibrige, Linguistic Society of America, Cercle Linguistique de Prague, Società Italiana di Linguistica, l'Associazione de Linguistica y Filologia de América Latina, Circulo Linguístico de Rio de Janeiro* etc.

Opera sa lingvistică însumează câteva sute de titluri de studii și cărți scrise și traduse în mai multe limbi.

— *Domnule profesor, sunteți o personalitate filologică și lingvistică de notorietate internațională. Universitatea din Craiova a fost onorată să vă acorde titlul de Doctor Honoris Causa, după ce ați primit acest titlu de la nenumărate universități ale lumii. Să ne întoarcem puțin în timp, la perioada debutului dvs. în publicațiile din Iași și Chișinău, cu lucrări de literatură, critică literară, folclor și dialectologie basarabeană.*

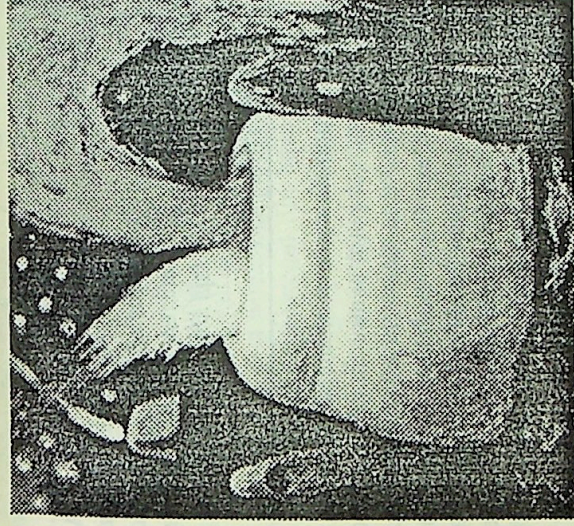
— Trebuie să ne întoarcem cu peste 50 de ani, mai precis 57 de ani, ca să revenim la perioada debutului în publicații nu numai de la Iași și Chișinău, ci mai ales la începuturile de la Bălți, la revista liceului nostru *Ion Creangă*, care se numea *Crenguța* și pe care, la un moment dat, am ajuns s-o fac eu cu un grup de colegi. Și tocmai pentru că interviul acesta e luat pentru revista „Ramuri”, îmi aduc aminte de o satisfacție cu totul particulară pe care am avut-o când eram la liceu, fiindcă revista „Ramuri” a recenzat revista *Crenguța* și m-a pomănit și pe mine prezentând tot ce scriam eu acolo, adică și poezie și proză și studii și traduceri din limba latină... Așa că asta ne leagă cumva de revista „Ramuri”, iar apoi la Iași și la Chișinău, într-adevăr, mai ales în anul 1939 și la începutul lui '40, la *Jurnalul literar* al lui Călinescu unde am publicat destul de mult; din liceu trimisese un studiu despre Bacovia și niște poezii. Am publicat apoi în *Însemnări Ieșene*, în *Viața Basarabiei*, în *Cuget moldovenesc*, adică am avut o activitate destul de intensă mai ales în domeniul literar. Cu privire la folclor și dialectologia basarabeană, în același an, în vacanța de Crăciun am scris două studii: *Material lingvistic basarabean și Limbă și folclor în Basarabia*, care au fost publicate în *Arhiva*, publicație de filologie și lingvistică, și respectiv în revista de critică a lui George Pascu. Aceste studii au apărut în anul 1940, adică tocmai când s-a răpit Basarabia. În același an, am plecat din țară cu o bursă de studii în Italia. Aceste lucrări de dialectologie au fost puse în valoare mult mai târziu de domnul Dumistrăcel, care a scris un articol despre aceste lucrări și găsimdu-le foarte multe calități pe care eu nici atunci nu le găseam, nici mai târziu pentru că erau lucrări de început.

— *Ar fi interesant să ne introduceți în atmosfera României din anii celui de-al doilea război mondial.*

— Am plecat din țară fiindcă ni s-a luat Basarabia. Sunt născut, după cum știți, la Mihăileni, în județul Bălți, și tocmai în 1940 când mă întorsesem de la Universitate, în vacanța de vară, aflam de la cineva, noi n-aveam nici radio, n-aveam nimic, că s-a cedat Basarabia. M-am pregătit repede ca să pot pleca, singur, fiindcă părinții mei au rămas acolo cu sora mea. N-aveam bani, nu se putea vinde nimic, recolta era pe câmp. Eu am plecat în ultima zi în care se mai putea trece Prutul. Am mers pe jos de la Mihăileni la Prut și am trecut pe la Șefănești în ziua de 3 iulie 1940 și de atunci nu m-am mai întors. Ca toți refugiații mai întâi am stat la Bacău, unde erau repartizați cei din județul Bălți, apoi ne-am întors la Iași. Am lucrat la ziarul

Moldova, scos atunci de Ivașcu și Chelaru. Am fost ajutat de ei și de alți profesori. Cerusem mai înainte o bursă de studii de la guvernul italian și aflând că mi s-a acordat, am început pregătirile de plecare.

Nu mă lega acum nimic personal de Iași și de România, fiindcă familia mea rămăsese în Basarabia, așa că pentru mine a fost o salvare să plec în străinătate și să mă rup de această Românie, redusă, ciopârțită cum era. Dumneavoastră nu vă închipuiți cum era atmosfera în România de atunci, când aflam că în fiecare săptămână s-a mai cedat ceva. Întâi s-a cedat Cadrilaterul, apoi s-a aflat că s-a hotărât la Viena să se cedeze Ardealul. Ungaria a devenit un fel de Cehoslovacie, ajungea până la est de Brașov. Apoi s-a cedat Basarabia și rușii n-au respectat nimic, au acordat doar câteva zile pentru

BOGDAN ALEXANDROV: Izvorul Năcării

retragere. Imediat, apoi, la Prut era atacată și armaia și cei care voiau să se refugieze.

Acele scrieri *Lingua e regime in Romania* și *Glotologia e marxismo* ș.a. nu au legătură cu cauzele expatrierii mele. Devenind lingvist, trecusem deja un doctorat la Roma și acum îmi treceam un alt doctorat la Milano, și intrând în Societatea milaneză, de lingvistică, am început să scriu despre ceea ce știam, despre ceea ce putea să fie original, pe de o parte despre limba lui Ion Barbu, despre care nu se știa mare lucru în Italia, sau despre ceea ce puteam eu deduce ca informație din revistele românești pe care le puteam citi acolo. Așa că am constatat, din diferite reviste, ce se întâmplă cu limba română în noul regim de exemplu, și tot așa, aflând din revistele românești despre marxism, am putut oferi informații înainte ca ceilalți colegi să fie informați din reviste italiene sau sovietice. În *Glotologia e marxismo* am dat informații obiective, acestea și altele nefiind articole politice, ci articole de constatare și de expunere lingvistică foarte obiectivă, fără ură și fără

părtinire.

— *După perioada milaneză, perioada uruguayană a fost benefică pentru conturarea concepției dumneavoastră lingvistice, cât și pentru conceperea și publicarea a numeroase studii în acest sens. Vă rugăm să comentați succint câteva dintre ideile fundamentale din aceste opere, cât și din prelegerile de la universitățile din Europa, America și Asia, unde ați conferențiat.*

— N-a fost numai o perioadă milaneză, ci și una la Roma. Am sosit în 1940 în Italia și am stat aproape 12 ani. Întâi la Roma, unde mi-am trecut doctoratul în litere, apoi la Milano, unde am lucrat și la un ziar și am dat doctoratul în filozofie. Italia a fost pentru mine epoca de pregătire și de formare intelectuală. Latura productivă a fost mai redusă. Am publicat povestiri în reviste italiene și articole de critică de artă, fiind chiar criticul de artă al ziarului *La corriere Lombarde*. Am publicat, de asemenea, câteva lucrări de lingvistică în revista societății *Arti del Sodalizio Glottologico Milanese*.

Perioada uruguayană a fost într-adevăr începutul activității mele de creație științifică, când am început să iau parte la discuții lingvistice pe planul cel mai înalt, adică al teoriei lingvistice și al conceptelor despre limbaj. Perioada uruguayană a fost foarte benefică și pentru că predam la universitate lingvistică generală și indo-europeană, având în același timp și direcția instituului de lingvistică, *Departamento de Lingüística*. Predam și la o facultate autonomă pentru pregătirea profesorilor, *L' Instituto de Profesores*, filosofia limbajului, limba latină, istoria limbii spaniole, introducerea în lingvistică ș.a.

Toate acestea m-au obligat să-mi clarific eu însumi concepția pe care voiam s-o transmit. Concepția exista deja, însă predarea acestor materii m-a obligat să conturez și să schitez exact bazele și sensul unei concepții despre limbă și limbaj. Acolo, mai ales prin dezbaterea ideilor lingviștilor din Europa, în special cea a lui Ferdinand de Saussure, s-a născut această concepție care a fost numită apoi concepția coșeriană a limbajului. Într-un fel, cine știe, dacă așa fi rămas în Europa, așa fi devenit un lingvist istoric, m-aș fi ocupat mai mult de istoria limbilor, de istoria limbilor romanice sau poate așa fi făcut chiar lingvistică descriptivă. În America de Sud, mai ales în Uruguay, unde lingvistica era o știință nouă, nu se putea face așa ceva, fiindcă lipsa bibliografică, nu existau reviste, mai ales reviste vechi și deci lingvistica istorică se putea face cu dificultate, chiar și cu privire la limba spaniolă nu se putea face acolo numai cu informația pe care o aveau lingviștii din Spania. Te puteai baza pe două lucruri, ori pe observarea locală, în Uruguay, a spaniolei de acolo, limbi indigene nu mai existau acolo, au dispărut de mult, ori pe ceea ce aveai în cap. Și cum eu aveam multe în cap pe atunci, am preferat această lingvistică teoretică ce începe deja cu *Sistema norma y habla*, în

1952, când se conturează această concepție unitară a limbajului împotriva dihotomiei stricte între limbă și vorbire a lui Saussure. Acest fapt era ceva nou și care corespundea realității limbajului. Lucrarea a avut imediat succes, a fost recenzată în Europa și foarte curând s-a vorbit despre școala lingvistică de la Montevideo. Tot acum am început lucrarea despre formă și substanță în sunetele limbajului, unde am arătat care erau posibilitățile ce se deschideau plecând de la fenomenologia lui Husserl și chiar la interpretarea lucrurilor în limbaj. Tot acolo am scris marea mea operă care reprezintă chiar și până acum, în concepția mea, modul cel mai desăvârșit care este *Sincrofonă, diacronia e historia*. Am dezvoltat acolo teoria competenței sub denumirea de *Saber lingvistica*, publicată prin 1952-53 și apoi am publicat lucrarea *Determinación y entono* publicată în Germania în 1955-56.

Marea mea surpriză a fost la Congresul de la Oslo, când m-am întors pentru prima dată în Europa și am constatat că eram foarte cunoscut aici. M-au invitat peste tot și m-au primit cu multă căldură. Deci, această muncă în tăcere la Montevideo își avusese efectele ei.

— *Din 1963, paralel cu activitatea de la catedră, la Universitatea din Tübingen, Germania, ați continuat să vă publicați cărți și studii. Ce probleme de filologie romanică v-au preocupat în mod deosebit, în acest timp?*

— Nu-au fost probleme de filologie romanică în primul rând, ci au fost, ca în toată activitatea mea, probleme de teoria limbajului și de teorie lingvistică, cu aplicare și cu exemplificare pe baza limbilor romanice. Aproape toată concepția se conturase foarte bine la Montevideo și lipsea acum, să spunem așa, completarea diferitelor secții ale ei. Și la Tübingen am fondat și dezvoltat semantica structurală, având aici posibilitatea, diferită de America Latină, de a avea elevi și discipoli mai mulți. Am continuat tipologia și fondarea tipologiei, baza teoretică a sintaxei și a gramaticii, dezvoltarea istoriei lingvisticii romanice și a lingvisticii generale, istoria filozofiei limbajului care nu se făcuse până atunci nici în Germania și nici în alte țări. Am publicat două volume de istorie a filozofiei limbajului, realizând prima schiță de istorie a filozofiei limbajului. Se înțelege că pe mine m-a ajutat mult faptul că studiasem și literale și filozofia. De aceea spuneam că anii de pregătire au fost cei din Italia; atunci am adunat, am înmagazinat ca să pot apoi elabora.

Tot așa am dezvoltat apoi aspectele practice sau de lingvistică aplicată ale aceleiași concepții, anume teoria traducerii...

— *Tocmai voiam să vă pun această întrebare. Fiind cunoscător și vorbitor al mai multor limbi, care dintre teoriile traducerii considerați că este mai adecvată pentru translația cât mai autentică a mesajului, literar mai ales, dintr-o limbă în alta?*

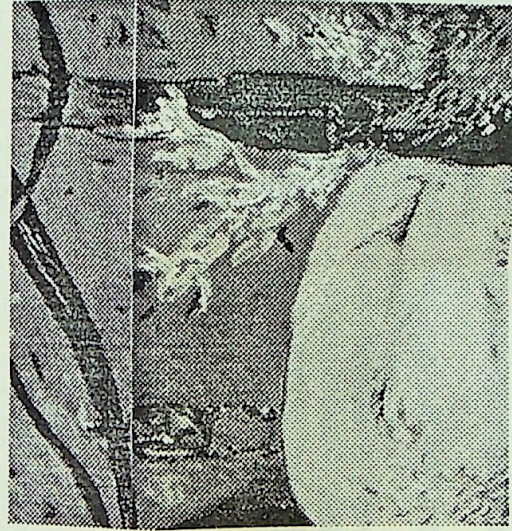
— Aici voiam să vă spun că este vorba de teoria traducerii prin care se înțelege că ceea ce se traduce nu este niciodată limba ci totdeauna un text și că textul nu e făcut numai din limbă, că textul e ceva mult mai complex care conține, se înțelege, baza, o anumită limbă și această limbă în anumită formă. Însă în afară de aceasta conține și contextele implicite și alte aspecte ale competenței lingvistice care nu sunt idiomatice, adică în de o limbă anumită. Chiar și conținutul unui text e un conținut nu numai de limbă, care ar fi *semnificație* și *desemnare*, ci este un conținut pe care eu îl numesc *sens*, ceea ce e cu totul altceva decât numai limba, numai sensul lingvistic. În text găsim o dublă semiotică, mai întâi relația dintre *signifiant* și *signifié*, însemnul lingvistic pur și simplu al unei limbi și apoi tot semnul cu *signifiant* și cu *signifié*, adică și cu realitatea extralingvistică pe care o desemnează devine un nou *signifiant* pentru un conținut de ordin superior care este *sensul*. Asa se întâmplă în fiecare text, nu numai în cel literar. Textul literar se deosebește de celelalte texte, fiindcă limbajul literar e plenitudinea funcțională a limbajului, adică este limbajul care le conține pe toate celelalte.

Însă eu nu accept acest termen de *mesaj* care vine de la teoria comunicării. În literatură, nu există acest mesaj, ci în literatură e vorba de crearea unei

realități, și poetul sau prozatorul nu vor să spună altceva decât spun, ci pur și simplu vor să se obiectiveze și numai această obiectivare este cea care ne vorbește despre ceva și care reprezintă o realitate, este scopul operei literare, al operei de artă, în forma cea mai pură, în forma poeziei lirice poetul nu se adresează nimănui, poetul se „arată”, se obiectivează, se realizează în afara conștiinței și nu vorbește despre ceva.

— *La baza teoriei dumneavoastră lingvistice stă principiul prin care lumea, pentru om, există prin limbă, cu ajutorul căreia conștientizează realitatea. Subliniați câteva argumente în acest sens.*

— Trebuie mai întâi formulată bine axioma. Trebuie să deosebim între a fi și a exista, a fi ceva anume, adică ceea ce se numește în germană *sein* sau în spaniolă *ser* sau în italiană *essere*, *Ființa* s-ar putea spune în limba română, pe de o parte, și pe de altă parte, *existența*, adică ființa intrupată în indivizi, în obiecte. Limbajul se înțelege că nu crează obiectele, că nu crează de exemplu, *pomi, râurile, stelele* ș.a.m.d. și așa nu s-a spus niciodată, n-a susținut nimeni așa ceva, ci limbajul crează această ființă a lucrurilor, adică lucrurile sunt de exemplu *pomi*, sunt *râuri*, sunt *stele* fiindcă au fost ordonate astfel de limbaj. Adică limbajul este această intuiție a unui mod de a fi care se arată în obiecte infimite, nu crează obiectele, ci crează ființa obiectelor. În acest sens, noi trăim fiecare într-o lume creată, ordonată de limbaj, fiindcă astfel ceea ce cunoaștem sunt doar anumite impresii și sunt totdeauna impresii nestatornice și sunt impresii momentane. Și numai prin limbă lucrurile sunt delimitate, sunt ordonate. Obiectele nu pot fi gândite, obiectele trebuie reprezentate numai, pe când ca să le putem gândi și să putem lucra cu ele din

BOGDAN ALEXANDROV: Izvorul plăcării

punct de vedere intelectual, trebuie să avem aceste noțiuni pe care le dă limbajul. Pentru ca să începem să studiem *pomi*, de exemplu, trebuie să avem noțiunea de *pom* și să știm ce delimităm, iar această delimitare ne-o dă limbajul. În acest sens, limbajul este și baza, punctul de plecare al tuturor științelor fără să fie o știință, dar începem prin limbaj ca să ne întrebăm ce este un *pom* și continuăm, ajungem să facem botanică, tot așa dacă ne întrebăm ce este *virtutea*, ajungem să facem filozofia virtuții și dacă ne întrebăm ce este *doi*, facem teoria numerelor și facem matematică ș.a.m.d.

Însă limbajul prezintă aceste delimitări numai intuitiv, iar în știință trecem de la intuiție la reflexivitate și studiem chiar lucrurile ca atare, nu numai conținute de limbaj care este numai delimitarea lucrurilor.

— *În culegerea Estudios de lingüística romanica (Madrid, 1977), printre problemele lingvisticii romanice integrați și un studiu interesant de semantica și etimologie românească. Ce dificultăți ați avut în acest sens, în încercarea de a impune lumii științifice evidența apartenenței limbii române la familia limbilor romanice?*

— Nu am avut nici un fel de dificultăți, fiindcă în lumea științifică nimeni nu se îndoieste de această apartenență a limbii române la familia limbilor romanice. Peste tot, și în Germania și în alte țări limba

română este considerată o parte a limbilor romanice și se predă acolo unde se predă, în cadrul limbilor romanice și la seminarele sau institutele de romanistică. Problema există la diletanți, nu în lumea științifică. Acolo se poate prezenta această problemă și poate spune cineva care a auzit că limba română este o limbă pe jumătate slavă sau așa ceva, însă în lumea savantă nu există asemenea prejudecăți. De mult am depășit aceste idei năstrușnice. Limba română e pur și simplu una din formele actuale ale limbii latine, precum e limba italiană, limba spaniolă etc.

— *În Ediura Dacia din Cluj-Napoca, v-a apărut în acest an volumul Limba română în fața occidentului. Să reamintim cititorilor români primele recunoașteri ale limbii române pe plan european. La finele veacului al XX-lea, în ce stadiu se află cunoașterea și recunoașterea limbii române în occident?*

— Ceea ce m-a interesat pe mine a fost întredăvăr cunoașterea și recunoașterea limbii române în Occident. Erau două probleme: pe de o parte recunoașterea latinității limbii și pe de altă parte recunoașterea autonomiei limbii române, fiindcă atunci când i se recunoștea totuși latinitatea, în secolele trecute, se considera română ca o formă a limbii italiene. O asemenea problemă am urmărit-o eu în această serie de eseuri din care apoi s-a născut o carte despre limba română în Occident. La sfârșitul secolului al XX-lea, recunoașterea limbii române nu mai reprezintă o problemă, se recunoaște limba română nu numai ca limbă autonomă, ci și la același nivel cu celelalte limbi romanice, cu spaniola sau cu italiana, de exemplu. Pe când despre cunoașterea limbii române, adică despre cunoașterea ei directă, putem să spunem că a decăzut în Occident și chiar și în Germania se studiază acum limba română mai puțin decât s-a studiat mai înainte. Limba română trebuie studiată din punct de vedere științific mai ales în România și în țările române pe de o parte, însă pe de altă parte depinde și de regimul pe care l-am avut noi în România care în realitate nu a stimulat studierea ei în Occident. Erau și dificultăți enorme cu trimiterea lectorilor de limba română în diferite țări. La un moment dat se spunea că dacă vor să învețe limba română să vină occidentalii aici în România, în loc să fie trimiși lectori în străinătate. Instituțiile de lingvistică, sărăcele, au trimis și cărți și reviste, însă mai mult, să zicem așa, pe căi personale sau la nivel universitar; s-a acționat mai puțin la nivelul statului, bineînțeles.

— *Ce credeți despre participarea intelectualului la viața politică? Aveți încredere în capacitatea acestui popor de a-și găsi linia politică cea mai adecvată procedurii de reconstrucție și emancipare?*

— Da, am încredere. Voiam să spun că acest deceniu e foarte bulversat din punct de vedere politic. S-a întâmplat ceea ce nimeni nu mai credea că se va întâmpla așa de repede, adică s-a întâmplat această prăbușire și sistemului și a concepției comuniste. Trebuie să înțelegem că aceasta se datorază în parte și intelectualiilor, chiar și a celor din fosta Uniune Sovietică. Cei care au rezistat la dezaționalizare au fost pe de o parte poporul, iar pe de altă parte intelectualitatea. Ca să afirmăm de ce intelectualii pot contribui la procesul actual de democratizare trebuie să repetăm adevărul ei sunt cei care au înțeles și au văzut toată falsitatea concepției comuniste. Și ceilalți au suferit, fiecare personal, însă au încercat mai mult sau mai puțin să se împace cu regimul; au încercat un fel de adaptare socială din punct de vedere practic. Intelectualii au fost cei care au rezistat, în realitate, și pe plan ideologic. La Tübingen am invitat pe un savant rus, pe Ivanov, acum doi ani, și el ne povestea tocmai despre această rezistență a intelectualilor. Mulți au scris volume întregi pe care știu că nu le pot publica. Unii au murit dar a rămas opera. Aveau deci un fel de încredere, o speranță care se opuiza și care sugera că dacă nu vedem noi schimbarea poate fii noștri o vor apuca, însă noi avem datoria să spunem ce gândim și să scriem ca atare. Opera rămâne în sertar și se va publica atunci când se va putea.

— *Vă mulțumim, domnule profesor.*

Convorbire realizată de Toma GRIGORIE